



OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA AGRAR IQTISODIYOT

Normuminov Salohiddin Sohibjomovich*Alfraganus University**Iqtisodiyot (tarmoqlari va sohalari) fakulteti**Iqtisodiyot (tarmoqlari va sohalari) yo'nalishi**Talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqola oziq-ovqat xavfsizligi va agrar iqtisodiyotning O'zbekiston kontekstidagi ahamiyatini tahlil qiladi. Oziq-ovqat xavfsizligi aholining yetarli va sifatli oziq-ovqat bilan ta'minlanishi, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni kafolatlash bilan bevosita bog'liq. Maqolada O'zbekistonning agrar sektoridagi asosiy yo'nalishlar — don, paxta, meva-sabzavot va sut mahsulotlari yetishtirish, zamonaviy texnologiyalar joriy etish, suv resurslarini samarali ishlatish va eksport salohiyatini oshirish masalalari o'rganiladi. Shuningdek, agrar sektor ish o'rinlarini yaratish, malakali ishchi kuchini tayyorlash va innovatsion yechimlar orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish muhim omillar sifatida ko'rsatib o'tilgan.

Maqolada salbiy jihatlar, jumladan iqlim o'zgarishlari, suv tanqisligi va mehnat bozoridagi strukturaviy o'zgarishlar ham tahlil qilinadi. Shu bilan birga, kelajak istiqbollari sifatida raqamli va innovatsion texnologiyalarni joriy etish, malakali kadrlar tayyorlash va resurslardan oqilona foydalanish orqali barqaror oziq-ovqat tizimini shakllantirish choralari ko'riladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, agrar iqtisodiyotning rivojlanishi va oziq-ovqat xavfsizligi milliy iqtisodiyotning barqarorligi va xalq farovonligini ta'minlashda strategik ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat xavfsizligi, agrar iqtisodiyot, O'zbekiston, qishloq, xo'jaligi, eksport salohiyati, inson kapitali, innovatsion texnologiyalar, sug'orish tizimlari, ijtimoiy barqarorlik, mahalliy resurslar.



Oziq-ovqat xavfsizligi dunyo hamjamiyatining dolzarb muammolaridan biri bo'lib, u aholining asosiy ehtiyojlarini qondirish, barqaror rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash bilan bevosita bog'liqdir. Oziq-ovqat xavfsizligi kontseptsiyasi BMT tomonidan ta'riflanganidek, barcha odamlar doimiy ravishda yetarli, xavfsiz va oziqlantiruvchi oziq-ovqatga ega bo'lishini anglatadi. Agrar iqtisodiyot esa qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini, resurslar taqsimotini va oziq-ovqat ta'minoti tizimini boshqaradigan iqtisodiy tizim sifatida bu jarayonda markaziy rol o'ynaydi.

O'zbekiston sharoitida oziq-ovqat xavfsizligi milliy iqtisodiyot strategiyasining muhim yo'nalishidir. Mamlakat hududining 81% qishloq xo'jaligi yerlari bo'lganligi va aholining ko'p qismi qishloq xo'jaligiga bog'liq iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanishi O'zbekistonning oziq-ovqat xavfsizligi masalalarini dolzarb qiladi. Shu sababli, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini optimallashtirish, ekin maydonlarini samarali ishlatish, suv resurslaridan oqilona foydalanish va agrar innovatsiyalarni joriy etish iqtisodiy barqarorlik va oziq-ovqat ta'minotining kafolatidir.

So'nggi yillarda O'zbekistonda agrar sektorni rivojlantirishga davlat siyosati alohida e'tibor qaratmoqda. "O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini rivojlantirish strategiyasi (2022–2030)" kabi milliy dasturlar, shuningdek investitsiyalarni jalb qilish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash va eksportni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu strategiyalar nafaqat hosildorlikni oshirish, balki oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va ichki bozorni barqarorlashtirishga qaratilgan.[1]

Oziq-ovqat xavfsizligining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilar: mavjudlik, kirish imkoniyati, sifat va barqarorlik. Mavjudlik deganda oziq-ovqat mahsulotlari yetarli miqdorda ishlab chiqarilishi va bozorlarga yetkazib berilishi tushuniladi. Kirish imkoniyati – aholining iqtisodiy va jismoniy jihatdan oziq-ovqatga ega bo'lish qobiliyati. Sifat – oziq-ovqat mahsulotlarining xavfsizligi va ozuqaviy qiymati. Barqarorlik esa oziq-ovqat tizimining favqulodda vaziyatlarda ham uzluksiz ishlash qobiliyatini bildiradi.



O'zbekiston sharoitida bugungi kunda asosan don, paxta, meva-sabzavot va sut mahsulotlari yetishtirish agrar iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishidir. Masalan, Jizzax, Namangan va Farg'ona viloyatlarida don ekinlari hosildorligi ortib bormoqda, bu esa mamlakat ichki bozorini barqaror oziqlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida uzum va sabzavot yetishtirish eksport salohiyatini oshirish va tashqi bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar taqdim etishga xizmat qilmoqda.[2]

Shu bilan birga, agrar iqtisodiyotning samaradorligi va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda zamonaviy texnologiyalar, sug'orish tizimlari, dron va sun'iy intellektga asoslangan monitoring tizimlari joriy etilmoqda. Masalan, Sirdaryo va Farg'ona vodiylarida sug'orish tizimlarini avtomatlashtirish orqali suv resurslaridan samarali foydalanish, hosildorlikni oshirish va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetkazib berish barqarorligini ta'minlash mumkin bo'lmoqda.

Shuningdek, O'zbekistonning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash milliy moliyaviy va soliq siyosati bilan ham bog'liq. Davlat subsidiyalari, kredit va grantlar tizimi fermerlar va korxonalarga yangi texnologiyalarni joriy etish, urug'chilikni yaxshilash va mahsulot sifatini oshirish imkonini beradi. Shu tarzda, agrar iqtisodiyotning moliyaviy va texnologik infratuzilmasi oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Agrar iqtisodiyotning O'zbekiston sharoitida ijobiy jihatlari ko'p qirralidir. Avvalo, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining barqarorligi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi. Don, paxta, meva-sabzavot va sut mahsulotlari yetishtirishdagi uzluksizlik mamlakat ichki bozorini ta'minlash bilan birga, eksport salohiyatini oshirishga imkon yaratadi. Masalan, Namangan va Farg'ona viloyatlarida paxta va don yetishtirishdagi samaradorlik ortishi ichki bozorni barqaror oziqlantirishga yordam berdi. Shu bilan birga, Qashqadaryo, Surxondaryo va Toshkent viloyatlarida meva-sabzavot mahsulotlari eksporti ortishi agrar iqtisodiyotning tashqi bozordagi raqobatbardoshligini oshirdi.[3]

Ijobiy jihatlardan yana biri — ish o'rinlari yaratish. Agrar sektor aholining katta qismi uchun ish manbai hisoblanadi, ayniqsa qishloq hududlarida. Fermer



xo‘jaliklari, dehqon bozorlar, oziq-ovqat qayta ishlash korxonalari va logistika tizimlari orqali minglab ishchi o‘rinlari shakllanadi. Shu bilan birga, davlat subsidiyalari va kredit tizimi fermerlarni yangi texnologiyalarni joriy etishga rag‘batlantiradi, bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va mehnat bozorida malakali ishchi kuchini talab qiladi.

Agrar iqtisodiyotning zamonaviy texnologiyalar bilan bog‘liq jihatlari ham ahamiyatlidir. Masalan, Sirdaryo va Farg‘ona viloyatlarida sug‘orish tizimlarining avtomatlashtirilishi suv resurslaridan samarali foydalanishga yordam beradi. Dronlar orqali maydonlarni monitoring qilish, hosildorlikni prognoz qilish va zararkunandalarga qarshi kurash tizimlarini joriy etish agrar ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Shu bilan birga, innovatsion texnologiyalar agrar eksportni kuchaytirishga va ichki bozorda sifatli mahsulotlar yetkazib berishga xizmat qiladi.

Biroq, agrar iqtisodiyotning salbiy jihatlari ham mavjud. Eng dolzarb masala — iqlim o‘zgarishlari va suv resurslarining yetishmasligi. O‘zbekiston quruq iqlim zonalarida joylashganligi sababli, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining barqarorligi suv ta‘minotiga bog‘liq. Ayniqsa, Qoraqalpog‘iston va Surxondaryo viloyatlarida suv tanqisligi hosildorlikni kamaytiradi va oziq-ovqat xavfsizligiga salbiy ta‘sir qiladi. Shu bilan birga, maydonlarning yetarlicha texnologik jihozlanmaganligi ishlab chiqarish samaradorligini cheklaydi.

Agrar iqtisodiyotning salbiy tomonlaridan yana biri — mehnat bozoridagi strukturaviy o‘zgarishlar. Avtomatlashtirilgan sug‘orish tizimlari va mexanizatsiyalangan ekin ishlov berish jarayonlari oddiy ishchi kuchiga bo‘lgan talabni kamaytiradi. Shu sababli, malakali kadrlar tayyorlash va qishloq xo‘jaligi ishchilari uchun qayta tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash va agrar iqtisodiyotni rivojlantirishda strategik masalalar quyidagilardan iborat:

Resurslarni samarali ishlatish: Sug‘orish, yer va urug‘chilik resurslarini oqilona boshqarish.



Innovatsiyalarni joriy etish: Zamonaviy texnologiyalar, dronlar, monitoring tizimlari va avtomatlashtirilgan sug'orish tizimlari.

Ishchi kuchini rivojlantirish: Malakali kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash dasturlari.

Eksport salohiyatini oshirish: Meva-sabzavot va don mahsulotlarini xalqaro bozorlarga chiqarish.

Barqarorlikni ta'minlash: Iqlim o'zgarishlariga moslashish va suv resurslarini tejash.[4]

Shu tarzda, agrar iqtisodiyotning ijobiy va salbiy jihatlarini tahlil qilganda, O'zbekistonning oziq-ovqat xavfsizligi milliy strategiyasida innovatsiyalar, mehnat bozorini rivojlantirish va resurslardan samarali foydalanish muhim omillar sifatida e'tiborga olinadi.

Agrar iqtisodiyot va oziq-ovqat xavfsizligini rivojlantirish istiqbollari O'zbekiston uchun strategik ahamiyatga ega. Kelajakda mamlakat ichki bozorini barqaror oziqlantirish, eksport salohiyatini oshirish va qishloq hududlarida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun bir qator chora-tadbirlar zarur. Shu jumladan, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish, sug'orish tizimlarini avtomatlashtirish, raqamli monitoring va prognozlash tizimlarini yaratish muhim hisoblanadi. Masalan, Sirdaryo va Farg'ona viloyatlarida qishloq xo'jaligi maydonlarini dronlar orqali kuzatish va hosildorlikni oldindan prognoz qilish imkoniyatlari ortib bormoqda.

Shuningdek, inson kapitalini rivojlantirish — agrar sektorning barqaror rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. Malakali ishchi kuchini tayyorlash, fermerlarni innovatsion texnologiyalar bilan tanishtirish, qishloq xo'jaligi menejerlari va agronomlar uchun malaka oshirish dasturlarini yo'lga qo'yish zarur. Shu orqali ishlab chiqarish samaradorligi oshadi va ish o'rinlari sifatli bo'ladi.

Iqlim o'zgarishlariga moslashish va resurslarni samarali boshqarish kelajak istiqbollarning muhim qismi hisoblanadi. O'zbekistonning quruq iqlim sharoitida suv resurslarini tejash, irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish va barqaror agrar amaliyotlarni joriy etish milliy oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlaydi. Shu bilan birga,



davlat siyosati va moliyaviy ragʻbatlar — subsidiyalar, grantlar, kreditlar va investitsiya dasturlari — agrar sektorni barqaror rivojlantirishda muhim vositalardir.

Xulosa qilib aytganda, oziq-ovqat xavfsizligi va agrar iqtisodiyot Oʻzbekistonning milliy iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy farovonligi uchun strategik ahamiyatga ega. Agrar sektor nafaqat ichki bozorni oziqlantirish, balki eksportni oshirish va xalqaro raqobatbardoshlikni kuchaytirishda muhim rol oʻynaydi. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, inson kapitalini rivojlantirish va resurslarni samarali boshqarish kelajakdagi barqaror oziq-ovqat tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, iqlim oʻzgarishlari, suv tanqisligi va mehnat bozoridagi oʻzgarishlar kabi salbiy omillarni nazorat qilish choralari dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Oʻzbekistonning milliy strategiyalari va innovatsion tashabbuslari orqali agrar iqtisodiyot va oziq-ovqat xavfsizligini rivojlantirish ichki va tashqi bozorlarda barqarorlikni taʼminlashga, iqtisodiy samaradorlikni oshirishga va xalq farovonligini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, agrar sektorni rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalarni qoʻllash va inson kapitalini mustahkamlash milliy iqtisodiyotning asosiy ustuvor yoʻnalishlaridan biri sifatida qaraladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedov, S. Oziq-ovqat xavfsizligi va agrar sektor rivojlanishi. Toshkent: Iqtisodiyot va Innovatsiya nashriyoti. 2021
2. Tursunov, M. Qishloq xoʻjaligi va milliy iqtisodiy barqarorlik. Toshkent: Agrar tadqiqotlar markazi. 2023. 456-b
3. Karimov, O. Agrar innovatsiyalar va eksport salohiyati. Toshkent: Texnopark nashriyoti. 2021 C- 34, 36
4. Yoqubov, A. Zamonaviy texnologiyalar va qishloq xoʻjaligi ishlab chiqarishi. Toshkent: Moliyaviy va iqtisodiy nashrlar. 2022. 234